

UDK 94 (497) «1912/1913»
327 (410) «1912/1914»
341. 222 (496. 5) «1912/1913»

ISTRAŽIVANJA
Researches

BRITANSKA POLITIKA I STVARANJE ALBANIJE 1912–1914.

Ivan OBRADOVIĆ

APSTRAKT: Autor nastoji da prikaže poziciju britanske diplomatije u jednom od izuzetno komplikovanih pitanja međunarodnih odnosa koji proizlazi iz balkanskih ratova, bez ulaženja u opšti tok pregovora među velikim silama. Problemi određivanja granica Albanije i njenih institucija stavili su i Britaniju pred veliki izazov, posebno u kontekstu očuvanja jedinstva sila Antante i izbjegavanja evropskog rata.

Rezultati Prvog balkanskog rata usloveli su potpunu promjenu političke karte Balkana i otvorili niz pitanja koja su prevazilazila balkanske okvire. Velike sile su bile prinuđene reagovati. Problemi kao što su izlazak Srbije na more, preraspodjela osvojenih teritorija i formiranje albanske države snažno su uzdrmali odnose među silama i doveli Evropu na ivicu rata. Austrougarska je bila odlučna da ne dozvoli teritorijalni pristup Srbiji na Jadransko more, bez obzira na posljedice koje bi ovakav stav imao u odnosima sa drugim silama.¹ S druge strane, Rusija je zauzela čvrst stav da je napad na Srbiju nedopustiv. Za Rusiju bi to predstavljalo *casus belli*. U uslovima blokovske podjele velikih sila to bi značilo otvaranje velikog evropskog sukoba nesagledivih posljedica. Kriza doživljava svoj vrhunac 29. novembra 1912. godine kada srpske trupe ulaze u Drač.

Sa ciljem sprečavanja opasnog razvoja događaja inicijativu preuzimaju V. Britanija i Njemačka, dvije sile koje nisu imale vitalnih interesa na Balkanu, a koje su bile i najuticajnije u oba tabora. Inicijativa za otpočinjanje razgovora među silama dolazi iz Njemačke. Njemačka vlada iznosi predlog britanskom Ministarstvu spoljnih poslova 21. 11. 1912. godine da se postigne dogovor među silama oko najvažnijih balkanskih pitanja. Ser Edvard Grej, ministar vanjskih

¹ L. Albertini, *The Origins of the war of 1914*, Oxford, 1965, Vol I, str. 391.

poslova V. Britanije, složio se sa ovakvim predlogom formulišući osnovne smjernice pregovora među silama u tri točke:

1. da li treba doći do stvaranja autonomne Albanije, i ako se svi slože, u kojim granicama,
2. kako i pod kojim uslovima Srbija treba da dobije izlaz na Jadransko more,
3. pitanje Egejskih otoka.

Međutim, nagalasio je, da bi razgovori sila trebali biti neformalni, odnosno da se ne formulišu konačni predlozi koji bi doveli do „uzmi ili ostavi” situacije.² Grej nije bio pristalica velikih konferencija smatrajući da u okolnostima kada je neophodno brzo reagovati i postići dogovor one mogu biti kontraproduktivne.³ Upravo zbog toga predlaže neformalne razgovore ili kako sam kaže: „sastanak prijatelja”.⁴

Zbog toga se odustaje od standardne forme u kojoj su ranije rješavani problemi među silama. Grej se zalaže za neformalni sastanak, koji bi imao sve bitne odlike konferencije, ali koji bi bio lišen svih njenih nedostataka kao što su glomaznost, sporost, opširne pripreme, pritisak javnosti i procedura koja ne bi isključila nerazumjevanje i odugovlačenje. Ovakvi razgovori mogli bi se organizovati u nekoj evropskoj prestolnici, u njima bi učestvovali ambasadori sila koji su tu već prisutni, a u svojstvu delegata velikih sila.⁵

Konferencija ambasadora zvanično je otvorena u Forin ofisu (Foreign office) 17. decembra 1912. godine. Predsjedavajući je bio ser E. Grej, a sile su predstavljali: Pol Kambon, ambasador Francuske, grof Benkendorf, ambasador Rusije, knez Lihnovski, njemački ambasador, grof Mensdorf-Poli austrougarski i markiz Imperijali italijanski ambasador.⁶

Predviđeno je da razgovori budu neformalni, tajni i bez vođenja zapisnika. Saopštenja za javnost bila bi izdavana samo u slučaju postizanja konsenzusa

² *British Documents on the Origins of the War 1898–1914*, ed. By Gooch and Temperley, vol. IX, part II, (u daljem tekstu BD, IX, II), No 243; usp. Lichnowsky, *Heading for Abyss*, London, 1928, str. 162–163, i str. 173. Prve dvije točke su međusobno usko povezane i od suštinske važnosti, dok je treća stavka jedno od rijetkih balkanskih pitanja za koje je Britanija bila direktno zainteresovana.

³ BD, IX, II, No 157.

⁴ Grey of Fallodon, *Twenty five years 1892–1916*, London, 1925, Vol I, str. 265.

⁵ BD, IX, II, No 249.

⁶ Paul Cambon (1843–1924), francuski ambasador u Londonu 1898–1920.
Grof Aleksandar Konstantinovič Benckendorff (1849–1917), ruski ambasador u Londonu 1903–1917.
Knez Karl Max Lichnowsky (1860–1928), njemački ambasador u Londonu 1912–1914.
Grof Albert Mensdorff-Pouilly-Dietrichstein (1861–1945), austrougarski ambasador u Londonu 1904–1914.
Markiz Guglielmo Imperiali, italijanski ambasador u Londonu 1910–1921.

o pojedinim pitanjima. Kao osnovne teme razgovora određena su pitanja izlaska Srbije na more i stvaranja Albanije.⁷

Već prvo zasjedanje donijelo je značajan proboj. Dogovoreno je da Albanija bude autonomna i „viable”, odnosno dovoljno velika za samostalan opstanak i razvoj. Autonomna Albanija bila bi pod suverenitetom ili sizerenitetom sultana – konačno rješenje je ostavljeno za kasnije – kao i da bude neutralna i pod garancijom svih šest sila. Vlade Italije i Austrougarske su određene da izrade osnovne unutrašnje organizacije Albanije. Što se granica tiče, usvojena je najopštija formula tj. da se na sjeveru graniči sa Crna Gorom, a na jugu sa Grčkom. Ovakvu formulaciju uslovalo je neslaganje Austrougarske, koja je inzistirala da ne smije biti promjena na granici Crne Gore i Albanije, i Rusije, koja je smatrala da je to pitanje koje će riješiti zaraćene strane (Crna Gora i Turska).⁸ Ovakva formulacija isključila je mogućnost teritorijalnog pristupa Srbije na Jadransko more, ali nije isključivala mogućnost teritorijalnog proširivanja Crne Gore i Grčke.

Pitanje izlaska Srbije na more riješeno je kroz trgovinski pristup Jadrano preko slobodne i neutralne albanske luke sa kojom bi bila povezana međunarodnom željeznicom pod kontrolom sila i zaštitom međunarodnih snaga. Srbija bi imala pravo uvoza sve robe uključujući i ratne potrepštine.⁹

Već ovaj prvi sastanak donio je obrt. Pitanje koje je do tada bilo najveća pretnja evropskom miru – izlazak Srbije na more – jednostavno je iščezlo sa dnevnog reda konferencije. S druge strane, već ovdje se može primjetiti da će pitanje granica Albanije biti predmet razmimoilaženja sila. Pozicije sa kojih su nastupale sile u ovom pitanju postale su jasne. Vodeću ulogu su imale Austro-ugarska i Rusija. Prva se zalagala za stvaranje što je moguće veće Albanije, a druga je nastojala što je više moguće zaštititi ratna dostignuća balkanskih saveznika. Italija i Francuska su imale interese u pitanju južne granice Albanije. Njemačka je na konferenciji vodila vrlo kompleksnu politiku, nastojeći da utiče na Beč u cilju popuštanja i izbjegavanja rata, a sa druge strane u pregovorima sa silama Antante željela je predstaviti čvrsto jedinstvo Trojnog saveza. Britanija je na sebe preuzela ulogu posrednika u cilju iznalaženja prihvatljivog rješenja.

Treba napomenuti da su 16. decembra 1912. godine u Londonu otpočeli pregovori zaraćenih strana u kojima je pitanje Albanije imalo istaknutu ulogu, pogotovo u stavovima srpskog i crnogorskog predstavnika. Odluka konferencije ambasadora o formiranju albanske države *de facto* je izuzela albansko pitanje iz tema dostupnih mirovnoj konferenciji. Velike sile su jasno stavile do znanja da su jedino one pozvane da raspravljaju o ovom pitanju.

⁷ BD, IX, II, No 387 i No 391; Lichnowsky, *n. d.*, str. 180.

⁸ BD, IX, II, No 391.

⁹ Austrougarska je tokom priprema za konferenciju jasno stavila do znanja da je teritorijalni pristup Srbije Jadranskom moru za nju neprihvatljiv. Pošto su sve sile prihvatile ovakav uslov to pitanje je faktički riješeno i prije 17. decembra. Videti: Д. Ђорђевић, *Иzlазак Србије на море и конференција амбасадора у Лондону 1912*, Београд, 1956, стр. 112.

Pitanje sjeverne granice Albanije

Već idućeg dana, 18. decembra, pokrenuto je pitanje sjeverne i sjeveroistočne granice Albanije, na čemu je posebno inzistirao austrougarski predstavnik. Drugi učesnici sastanka odbili su ovaj predlog plašeći se komplikacija oko statusa grada Skadra. Preovladavalo je mišljenje da je svrsishodnije prvo riješiti probleme oko istočne granice, a problem Skadra ostaviti za kasnije. Tako bi se dobilo više prostora za ustupke zainteresovanih strana. Ipak, zbog razmomoilaženja, nedostatka instrukcija, kao i zbog predstojećih božićnih praznika odlučeno je da se rad konferencije odloži za početak januara 1913. godine. Izražena je nada da se skadarsko pitanje riješi tokom ove pauze direktnim sporazumom Rusije i Austrougarske, što bi konferencija samo sankcionisala.

Može se reći da je skadarski problem iznenadio Greja. Tokom priprema za konferenciju ovaj problem uopšte nije ni razmatran, a sad se pojavio kao dominantna tema. Britanski stav je bio precizan, ne intersuje ih tko će dobiti Skadar, ali je vrlo važno da se ne oslabi anglo-ruski sporazum. Novo povlačenje Rusije nanijelo bi nepopravljivu štetu odnosima dviju sila. Upravo zbog toga Forin ofis je nastojao da pregovore oko Skadra odloži sve dok se ne riješe ostala otvorena pitanja, kada bi se taj problem mogao mnogo jednostavnije riješiti.¹⁰

Sastanaci ambasadora u januaru 1913. godine nisu donijeli nikakav napredak. Stavovi Rusije i Austrougarske su bili dijametralno suprotni. Promjena se dogodila u britanskom stavu. Grej je vršio snažan pritisak na rusku vladu naglašavajući da Britanija ne može dozvoliti rizik evropskog sukoba oko ovog pitanja. Ovim je jasno naznačena granica britanske podrške Rusiji. S druge strane, Grej je predlagao Austrougarskoj i Italiji da se direktno sporazumeju sa Crnom Gorom, kako bi Rusiju isključili iz konačnog rješenja („ne mogu biti veći Crnogorci od Crnogoraca”, prev. aut.).¹¹ Izgleda da je zaokret u britanskoj politici bio uslovljen i traženjem podrške Njemačke za pitanje egejskih otoka što je za Britaniju bilo veoma važno.¹² Rusija, suočena sa nepomirljivim stavom Austrougarske i nespremnosti Britanije da je podrži u njenim zahtjevima, 25. januara ipak je popustila i pristala da Albanija dobije Skadar, uz uslov da Srbija dobije Đakovicu i Debar. Međutim, Austrougarska je odbila ovakvo rješenje. Ni snažan pritisak Britanije, koja je morala da podrži nove ustupke Rusije, za koje je sama bila odgovorna, ni posredovanje Njemačke nisu dali rezultat.¹³ Pregovori su dospjeli u ćorsokak i izlaz se nije nazirao.

¹⁰ BD, IX, II, No 428.

¹¹ BD, IX, II, No 444.

¹² Lichnowsky, *n. d.*, str. 199–200.

¹³ BD, IX, II, No 613 i No 619. Grej je predlagao da se problem riješi delegiranjem međunarodne komisije koja bi na terenu riješila problem. Za Austrougarsku je to bilo potpuno neprihvatljivo.

Preokret u pregovorima donijelo je komplikovanje situacije na terenu. Naime, 3. februara 1913. godine obnovljena su neprijateljstva balkanskih saveznica i Turske. U opsadu Skadra se uključuje i srpska vojska i pad grada je bio neminovan. U isto vrijeme sile nemaju konačnu odluku o sudbini Skadra, a njegov pad bi mogao uticati na tu odluku.¹⁴ Austrougarska je toga bila svjesna i upravo zbog toga je iznijela novi predlog silama. Prihvata da Debar i dolina Reke pripadnu Srbiji, ali ne i Đakovica. Iako je ovo bio značajan iskorak, nije bio i dovoljan, jer Rusija se čvrsto držala uslova pod kojim je bila spremna pristati da Skadar pripadne Albaniji.¹⁵ Kao dodatan problem pojavilo se i odbijanje Srbije da se povuče iz Đakovice i Debra, gradova koje je već zauzela.¹⁶ Britanija je još jednom jasno naglasila i Srbiji i Rusiji, da pitanje ova dva grada neće smatrati kao *casus belli* evropskog rata.¹⁷ S druge strane, u Londonu su veliku zabrinutost izazvale pripreme Austrougarske da samostalno vojno interveniše u skadarskom pitanju. Austrougarska je 19. marta uputila demarš vladi Crne Gore tražeći hitno obustavljanje bombardovanja grada, što je ova odbila. Sada Austrougarska odlučuje da konačno zatvori ovo pitanje pred ostalim silama i na neki način dobije određene ruke u skadarskom pitanju. Tako Balhausplac (Ballhausplatz) obavještava Greja, 21. marta, da je spreman odustati od zahtjeva za Đakovicom pod određenim uslovima. Već sljedećeg dana, 22. marta 1913. godine, konferencija ambasadora donosi odluku po kojoj:

1. Skadar ulazi u sastav Albanije,
2. predstavnici svih sila će na Cetinju i u Beogradu preduzeti korake oko prestanka neprijateljstava i evakuacije Albanije,
3. daju se garancije za muslimansko i katoličko stanovništvo koje se našlo na prostorima koji su pripali Srbiji i Crnoj Gori.¹⁸

Ovaj zaključak ipak nije bio dovoljan da se riješi cijeli problem. Crna Gora je odbila da prihvati odluke konferencije i intenzivirala je napore u cilju osvajanja grada. Austrougarska reaguje i istog 22. marta upućuje ultimatum Crnoj Gori u kojem traži momentalnu obustavu bombardovanja.¹⁹ Izgleda da je austrougarska nota od 21. marta imala upravo to i za cilj. Austrougarska je sad odgovornost za zaoštavanje prilika prebacila na Crnu Goru. Crnogorsko odbijanje da prihvati odluke konferencije omogućavalo je Austrougarskoj da se vojno umješa u balkanski rat. S druge strane, jednostrana akcija Austrougarske označila bi kraj mogućnosti da se sporazum postigne dogovorom. Da bi se to

¹⁴ M. Војводић, *Скадарска криза*, Београд, 1970, стр. 67.

¹⁵ BD, IX, II, No 642.

¹⁶ BD, IX, II, No 681.

¹⁷ BD, IX, II, No 610 i No 723.

¹⁸ M. Војводић, *н. г.*, стр. 91.

¹⁹ M. Војводић, *н. г.*, стр. 89.

predupredilo, V. Britanija je smatrala za neophodno da se preduzme zajednička akcija *Koncerta*. Poslije niza pregovora, početkom aprila 1913. godine sve sile su se složile da se u Jadran pošalje međunarodna flota kao demonstracija odlučnosti sila povodom Skadra. Crna Gora ipak nije popustila i 23. aprila grad se predao crnogorskoj vojsci. Ovo je bio i najopasniji momenat balkanske krize 1912–1913. godine. Britanija je odmah iznijela stav da pad grada u stvari ne mijenja ništa, te da on mora pripasti Albaniji. Ovakvo uvjerenje nije djelila i Austrougarska, koja je otpočela opsežne pripreme u cilju istjerivanja Crnogoraca iz grada. Pad Skadra je bio snažan udarac njenom statusu velike sile, ovo pitanje je postalo stvar prestiža i časti. Sile Antante su se protivile jednostranoj akciji Austrougarske, ali se postavilo pitanje u kojoj formi one mogu djelovati, a morale su djelovati, jer je i njihov prestiž bio u pitanju. U tako napetoj situaciji, koja je svakog momenta mogla da eskalira u sukob, rješenje problema se samo nametnulo. Naime, 30. aprila Grej je zvanično obavješten da je Crna Gora spremna prepustiti Skadar u zamjenu za dva miliona franaka.²⁰ Konferencija je ovo i prihvatila, pa je zvanično grad predan međunarodnim snagama 9. maja 1913. godine.²¹

Ovim je okončana skadarska kriza i za trenutak odgođeno izbijanje rata. Poučen iskustvom, Grej je 27. maja nametnuo uslove mira balkanskim saveznicima i Turskoj, koji su i prihvaćeni. Ovim je predviđeno da sva pitanja vezana za Albaniju ostaju u ingerenciji velikih sila. Konferencija ambasadora je u opštim crtama izvela sjevernu granicu Albanije, detalji su ostavljeni međunarodnoj komisiji koja je trebalo da povuče konačnu liniju. Iako ovaj posao nije završen do avgusta 1914. godine, odluke donijete u Londonu ostale su na snazi.

Pitanje južne granice Albanije

Zaključivši iscrpljujući posao oko sjeverne granice Albanije, na konferenciji ambasadora otvorilo se pitanje južne granice i egejskih otoka. Glavnu riječ je sad preuzela Italija, koja je taj prostor smatrala svojom interesnom sferom. S druge strane nalazila se Grčka, koja je taj prostor zauzela tokom rata. Grej je predložio da se u raspravu o ovoj temi uključi i pitanje egejskih otoka koje je Italija zauzela tokom rata 1911–1912. godine. Smatrao je da bi se tako lakše došlo do kompromisa, jer bi Italija popustila u pitanju otoka, a Grčka u pitanju južne granice Albanije. Ovo gledište je podupirala i činjenica da je Francuska

²⁰ B. Islami, *British Diplomacy and the Making of Albania*, Tirana, 2003, str. 34; L. Albertini, *n. d.*, str. 447 navodi da su još 11. aprila francuska i italijanska vlada iznijele predlog da se C. Gori odobri zajam u zamjenu za napuštanje grada. Vlada C. Gore je to odbila. Ipak 17. aprila je na konferenciji ambasadora donijeta odluka da se odobri zajam od 1.200.000 funti sterlinga koji naravno ne bi bio odmah dostupan.

²¹ BD, IX, II, No 968, ed. note, usp. tekst ugovora u: *Balkanski ugovorni odnosi*, tom I, 1876–1918, priredio M. Stojković, Beograd, 1998, str. 332–333.

vrlo snažno zastupala Grčku, a s druge strane Grej je bio svjestan da se prema Grčkoj neće moći primjeniti iste mjere kao u slučaju Crne Gore. Britanska pozicija je bila da se Italija povuče sa Egeja, Grčka bi dobila otoke, ali bi odstupila po pitanju južne granice. Tako niti jedna sila ne bi ostvarila napredak na Bliskom istoku i *Koncert sila* bi bio očuvan. To je na kraju krajeva bio i osnovni cilj.

Italijanski uslovi su bili jasni. Oni nisu htjeli da Grčka dobije potpunu kontrolu nad Krfskim kanalom i grčka granica nije mogla ići sjevernije od rta Stilos.²² I Grčka i Italija su prihvatile britansku politiku kompromisa. Doduše, tome se ispriječio jedan problem. Naime, po mirovnom ugovoru iz Lozane, kojim je okončala rat sa Turskom, Italija je bila obavezna da otoke koje je zauzela, vrati Turskoj. Konferencija je na kraju i prihvatila ovakvo stanovište. Grčka je dobila samo one otoke koje je sama zauzela, a o sudbini ostalih sile bi naknadno odlučile.²³

Međutim, javio se još jedan dodatni problem. Grčka je tokom rata zauzela veće djelove južne Albanije i nije bila spremna da ih napusti. Ona je pristala na italijanske zahtjeve koji su se odnosili na priobalni pojas, ali je htjela da zadrži prostore u unutrašnjosti, prvenstveno gradove Đirokastro, Permeti i Korča. Tome se najoštrije suprotstavljala Austrougarska. U suštini problem južne granice se može posmatrati kao problem vezan za dvije točke – rt Stilos i grad Korču.

Oko rta Stilos dogovor je brzo postignut, već 18. juna 1913. godine sve sile su se složile da to bude grčka granica na obali. Ali komplikovalo se pitanje granice u unutrašnjosti, jer je Francuska oštro zastupala stav da Grčka mora dobiti Korču kao kompenzaciju. Austrougarska na to nije pristajala.²⁴ Na pomolu je bio još jedan čorsokak i situacija pred kojom su se sile našle po pitanju sjeverne granice. Britanija je ponovo pokušavala da iznađe kompromisna rješenja, ali su i pozicije Austrougarske i Francuske bile vrlo čvrste.²⁵

I ovaj put rješenje problema donosi razvoj situacije na terenu. Rezultat Drugog balkanskog rata omogućio je zajedničku granicu Grčke i Srbije, pa je sad i Grej smatrao da Korča treba pripasti Albaniji. Već iscrpljen i željan odmora, Grej 1. avgusta 1913. godine podnosi predlog sporazuma konferenciji ambasadora.²⁶ Njemu je bilo neophodno da se postigne sporazum prije 11. avgusta, za kada je određen završetak rada konferencije. Time bi se, s jedne strane, izbjegle nepredviđene komplikacije, a s druge, želio je imati potpisan sporazum u trenutku kada mora podnijeti izvještaj parlamentu o radu konferencije ambasado-

²² BD, IX, II, No 974, No 982.

²³ Lichnowsky, *n. d.*, str. 253.

²⁴ Lichnowsky, *n. d.*, str. 221–227.

²⁵ BD, IX, II, No 1050, No 1206.

²⁶ Lichnowsky, *n. d.*, str. 253.

ra.²⁷ U tom nastojanju je i uspio, tako da je 11. avgusta postignut i konačni sporazum oko južne granice Albanije u koju su uključeni i rt Stilos i grad Korča. Ostale pojedinosti bi riješila međunarodna komisija, a po završetku njenog rada sa prostora koji su pripali Albaniji došlo bi do povlačenja grčke vojske.²⁸

Ovo je bila i posljednja odluka konferencije ambasadora i ona se nije više sastajala.

Postizanje sporazuma na konferenciji ambasadora ipak nije označilo i kraj problemima s kojima su se susretale sile povodom južne granice Albanije. Međunarodna komisija je otpočela svoj rad 4. oktobra 1913. godine i sam početak su obilježila neslaganja među predstavnicima sila, kao i oprečna uputstva koja su dobijali. S druge strane Grčka je pokušala da utiče na odluke komisije preko istupa lokalnog stanovništva, što je izazvalo burne proteste u Rimu i Beču. Uz to Italija i Austrougarska su ultimativno tražile da se grčka vojska povuče iz Albanije do kraja 1913. godine.²⁹ Samostalna intervencija Austrougarske i Italije izazvala je žestoko protivljenje sila Antante.

Rad komisije na terenu tekao je vrlo sporo i bez konkretnih rezultata. Kako se proces određivanja granice odužio, sve sile i Grčka su inzistirale da se on što prije okonča. Forin ofis su brinula dva potencijalna problema. Prvi – kada se objelodani odluka sila, može doći do pobune lokalnog pravoslavnog stanovništva, koje se protivilo ulasku u Albaniju. Zbog toga je na terenu trebalo imati određen broj vojnika koji bi popunili vakuum nastao povlačenjem grčke vojske. Kako saglasnost o porijeklu tih vojnika nije mogla biti postignuta, Grej se zalagao za odgodu povlačenja grčke vojske za kraj januara.³⁰

Drugi potencijalni problem je bilo pitanje egejskih otoka. Grčka je zbog unutrašnje situacije tražila da se to pitanje što prije riješi, ali je ono bilo vezano za određivanje granice.³¹

Konačno, 19. decembra 1913. godine, donesen je tzv. Firentinski protokol kojim je određena južna granica Albanije. Tim rješenjem Albaniji su pripali gradovi i oblasti: Saranda, Đirokastro, Tepeleni, Permeti, Korča i rt Stilos. Potom je riješeno i pitanje egejskih otoka, odnosno Grčka je dobila otoke koje je sama zauzela, izuzimajući otoke Imbros, Tenedos i Kastelorica. Povlačenje grčke vojske iz Albanije određeno je za 1. mart 1914. godine.³²

Ovim protokolom zaključeno je pitanje južne granice Albanije.

²⁷ BD, IX, II, No 1206 i No 1207.

²⁸ B. Islami, *n. d.*, str. 45–46.

²⁹ BD, X, I, No 65. Novinski izvještaji u Austrougarskoj su navodili mogućnost separatne akcije dvije zemlje u cilju nametanja odluke oko određivanja južne granice Albanije ako komisija ne završi svoj rad do kraja novembra.

³⁰ BD, X, I, No 75, No 95 i ed. note.

³¹ BD, X, I, No 75.

³² Videti: *Balkanski ugovorni odnosi*, tom I, str. 404–405.

Konferencija ambasadora odredila je granice nove države. Problemi i sjeverne i južne granice postavili su nebrojene izazove pred velike sile. U nekoliko navrata pregovori su se našli pred prekidom, a sudbina cijelog evropskog kontinenta je zavisila od par sela za koja nitko do tad nije čuo. Britanska pozicija tokom svih ovih pregovora je bila jasna: britanski interesi nisu ugroženi sudbinom Skadra i Đakovice i za Britaniju je nedopustivo da bude primorana ući u rat oko tih mjesta. Upravo zbog toga tokom cijele krize oko granica britanska uloga je bila izuzetno značajna, jer je bila u mogućnosti da svoj autoritet iskoristi za postizanje kompromisa. Interesi Britanije su postojali samo u slučaju egejskih otoka. Za nju je bilo bitno da se ne dozvoli Italiji da ostane na tom prostoru. Da li će oni potom preći Grčkoj ili Turskoj, za nju je bilo od manje važnosti.

Granice Albanije koje su odredile sile ostavile su i težak zalog za budućnost. I Albanija i Srbija i Grčka su bile nezadovoljne riješenjima postignutim na konferenciji ambasadora. Vrlo brzo će se to pokazati na terenu. Svi zainteresovani su težili reviziji sporazuma. Albanci su tražili Kosovo i Metohiju, Srbija je smatrala da je granična linija neprirodna i teško odbranjiva. Grčka vlada nije prihvatila odredbe razgraničenja i radila je na tome da izbori aneksiju sjevernog Epira. Unatoč svemu, za Britaniju ovo je bila mala cijena očuvanja evropskog mira i jedinstva među silama.

Stvaranje albanske države

Kao što je već napomenuto, na prvom sastanku konferencije ambasadora odlučeno je da Albanija dobije autonomiju pod suverenitetom ili sizerenitetom sultana, te da bude pod garancijom velikih sila. Austrougarska i Italija zadužene su da sastave nacrt organizacije buduće države. Početkom aprila 1913. godine ove dvije zemlje su predstavile svoj predlog na konferenciji. Predlog je predviđao odustajanje od bilo kakvog oblika turskog suvereniteta nad Albanijom, prvenstveno zbog posljedica balkanskih ratova. Tako je predviđeno da Albanija bude nezavisna i neutralna, sa žandarmerijom koju bi vodili oficiri iz neke od evropskih zemalja, a međunarodna komisija bi uspostavila pravni sistem nove države. Kneza Albanije imenovale bi Austrougarska i Italija, a odobrile bi ga sve sile i predstavnici Albanije.³³ Francuski predstavnik na konferenciji Kambon je imao niz primjedbi na ovaj predlog. Smatrao je da sile ne poznaju dovoljno prilike na terenu i nametanje vladara Albaniji stvorilo bi probleme za budućnost. To bi značilo da se sile opet moraju umješati u albanske probleme. On je predložio da se imenuje visoki komesar na 2–3 godine, koji bi oformio državni aparat. Zavničnici Forin ofisa su bili skloni ovakvom rješenju.³⁴ Italija i

³³ B. Islami, *n. d.*, str. 54–55.

³⁴ BD, IX, II, No 972.

Austrougarska su odlučno odbacile kritike. One su htjele da predstave trajno rješenje po pitanju albanske vlade. Težnja je bila da konferencija prizna vladu Ismail Kemal-beja³⁵ kao odlučujućeg činioca u Albaniji.

Sporazum o ovim pitanjima znatno bi doprinio stabilnosti *Koncerta*, koji se sada suočavao sa novim komplikacijama proisteklim iz balkanskih ratova. Sporazum je trebalo postići prije zaključenja konferencije. Do toga i dolazi 29. jula 1913. godine. Sam tekst sporazuma glasi:

1. Albanija je organizovana kao nezavisna kneževina, suverena i nasljedna po principu primogeniture, i pod garancijom sila. Kneza će odabrati sile.
2. Sve veze sizerenstva Turske i Albanije su ukinute.
3. Albanija je neutralna, a njenu neutralnost garantuju sve sile.
4. Kontrola nad upravom i finansijama povjerena je međunarodnoj komisiji sastavljenoj od delegata svih šest sila i jednog delegata Albanije.
5. Komisija će trajati 10 godina i bit će obnovljena ako za tim bude potrebe.
6. Komisija će izraditi detaljan plan organizacije svih grana državne uprave u Albaniji i u roku od šest mjeseci predstaviti će silama rezultate i svoje zaključke o administrativnoj i finansijskoj kontroli zemlje.
7. Knez će biti izabran nakon šest mjeseci. Dok se knez ne izabere i ne uspostavi stalna domaća vlada, njene ingerencije, kao i organizacija policije bit će u nadležnosti međunarodne komisije.
8. Bezbednost i javni red garantovat će međunarodna žandarmerija. Ona će biti povjerena stranim oficirima koji će imati vrhovnu i izvršnu kontrolu nad istom.
9. Ovi oficiri će biti izabrani iz švedske armije.³⁶

Ovim su položeni temelji albanske države, ali sporazum nije označio i kraj rasprave sila o Albaniji. Dalja rasprava vodiće se mimo konferencije ambasadora, koja je avgusta 1913. godine zaključila svoj rad.

U septembru 1913. godine dolazi do novog komplikovanja situacije na srpsko-albanskoj granici. U Albaniji 23. septembra dolazi do velikog ustanka, koji se prelio i na teritoriju Srbije.³⁷ Albanci su zauzeli Gostivar, Strugu, Debar

³⁵ Ismail Kemal-bej je u Valoni 28. novembra 1912. godine proglasio nezavisnu Albaniju i formirao privremenu vladu. Grej je smatrao da je ova vlada kreacija ove dve sile i oštro se suprotstavljao njihovoj namjeri. Vidjeti: BD, IX, II, No 1165.

³⁶ U tekstu sporazuma nalaze se još dva člana koji se odnose na status i plate oficira žandarmerije. Lichnowsky, *n. d.*, str. 241–242 i str. 249. Iako je prvobitno određena švedska armija, ona je ovu dužnost odbila pa je potom određena holandska vojska. BD, IX, II No 1195 i No 1226.

³⁷ BD, X, I, No 15.

i Ohrid, a Srbija je odgovorila mobilizacijom vojske, prodorom u samu Albaniju, sa ciljem gušenja ustanka i okupacije strateški važnih točaka. Ovakav razvoj situacije snažno je zabrinuo London, jer je pretio zaoštavanjem sukoba Austro-ugarske i Srbije. Postojala je mogućnost da se Austro-ugarska umješa u sukob, što bi dovelo do situacije koja je prethodila konferenciji ambasadora.³⁸ U podne 18. oktobra 1913. godine vlada Austro-ugarske isporučila je ultimatum srpskoj vladi tražeći potpunu evakuaciju prostora Albanije u roku od osam dana.³⁹ U Londonu su bili šokirani ovakvim samostalnim istupom Austro-ugarske u problemu koji se ticao svih šest sila. Ipak, zajedno sa Njemačkom, Grej je nastojao smiriti situaciju. Pod velikim pritiskom sila Srbija je popustila i napustila prostor Albanije do 25. oktobra 1913. godine.

Kriza oko srpsko-albanske granice imala je veliki uticaj na politiku velikih sila prema Albaniji. Britanski stav je bio da se što prije omogući rad međunarodne komisije, kao i da se što prije izabere knez Albanije. Za Britaniju je bilo veoma važno da se što prije postigne stabilnost nove države i da se konačno zatvori ova kriza koja je u više navrata pretila raspadom *Koncerta sila*, pa i ratom dva bloka.

Izbor ličnosti za kneza Albanije izazvao je brojne i burne rasprave među evropskim silama. Pretendenata je bilo mnogo i kretali su se u rasponu od kandidatura pojedinih avanturista do kandidata koje su predložile sile. Naposljetku, izbor je pao na kneza Vilhelma Hajriha Vida,⁴⁰ porijeklom iz ugledne plemićke porodice, povezane sa brojnim evropskim dvorovima, rođaka njemačkog cara i oficira u pruskoj vojsci. Njegova kandidatura imala je podršku Italije i Austro-ugarske. Upravo to je izazivalo zabrinutost u Londonu, jer su postojale indicije da Austro-ugarska odvojeno pregovara sa knezom kako bi osigurala nastavak svoje politike u Albaniji.⁴¹ Iako nevoljno, Britanija je prihvatila njegovu kandidaturu jer je to bilo u interesu stabilnosti Albanije. Knez Vid je 7. marta 1914. godine doputovao u Drač i time otpočinjje njegova vladavina, koja će trajati dvije stotine dana.

Sad su u Albaniji postojale institucije kneza i međunarodne komisije za kontrolu. Njihov prvi i najznačajni zadatak je bilo preuzimanje vlasti nakon povlačenja grčkih snaga iz južne Albanije marta 1914. godine. Problem je predstavljalo otvoreno suprotstavljanje pravoslavnog stanovništva na tom prostoru. U Đirokastru je 17. februara formirana Privremena vlada autonomnog Epira, koju je vodio Georg Hristaki Zografos. Međunarodnoj komisiji za kontrolu odmah je stavljeno do znanja da će se „silom oduprijeti svakom pokušaju žandar-

³⁸ BD, X, I, No 42.

³⁹ Ultimatum je dostavljen u formi *Note Verbale*. BD, X, I, No 45 i No 49.

⁴⁰ William Frederick, *Henry of Wied 1876–1945*; knez, porijeklom iz male njemačke kneževine na Rajni, vladao Albanijom od 7. 3. 1914. do 3. 9. 1914. godine.

⁴¹ BD, X, I, No 64.

merije da povredi njihovu teritoriju”.⁴² Grčka, iako je pristala da se povuče iz Albanije, nikad nije priznala Firentinski protokol. Uz to, pojavili su se dokazi da grčka vojska oružjem snabdjeva ustanike. Austrougarska i Italija su opet preduzele samostalnu akciju u Atini tražeći hitno povlačenje grčke vojske iz Albanije. Ovo je bio treći put da Austrougarska samostalno istupa u balkanskoj krizi od postizanja sporazuma u Londonu. U Forin ofisu su bili ogorčeni jer je time opet narušeno jedinstvo sila, a to je bio osnovni britanski interes. U Londonu se ozbiljno raspravljalo o mogućnosti britanskog potpunog povlačenja iz Albanije, ali se od toga odustalo tek pod pritiskom saveznika.

Međunarodna komisija je tek 17. maja 1914. godine riješila problem Epira, dajući sjevernoepirskim Grcima široku autonomiju.⁴³ I kad se pomislilo da je ovo kraj nevolja vezanih za Albanju, 19. maja 1914. godine izbija veliki ustanak u unutrašnjosti zemlje. Za Britaniju je ovo bilo previše, Grej je smatrao Austrougarsku odgovornom za postojeće stanje i nije namjeravao da se dalje angažuje u ovim problemima. Lihnovski navodi da „ovdje (u Londonu – prim. aut.) prevladava osjećaj zasićenja albanskim problemom kao i nevoljnost da se troše britanska sredstva više nego što je neophodno za očuvanje evropskog mira”.⁴⁴ Polako je otpočeo proces povlačenja Britanije iz Albanije, koji je okončan odlaskom njenog delegata iz Međunarodne komisije za kontrolu 21. avgusta 1914. godine.

Prvi balkanski rat 1912. godine iznio je albansko pitanje kao jedno od najslabijih u datom trenutku i prisilio Evropu da se umiješa. Stvaranje Albanije na konferenciji ambasadora u Londonu nesumljivo je ostvareno združenim snagama sila Trojnog saveza, odnosno sporazumom Italije i Austrougarske, koje su već dugi niz godina imale snažne interese na tom prostoru. Ipak mora se reći da je i britanska diplomatija u ovome odigrala zapaženu ulogu. Istina, britanski interesi na Balkanu nisu bili ugroženi, u stvari može se reći da Britanija tada nije ni imala posebne interese na Balkanu. U cijeloj ovoj krizi glavni interes Britanije je bio održanje jedinstva *Koncerta sila* i sprečavanje situacije koja bi mogla dovesti do sukoba dva bloka. Upravo s tim ciljem je i održana konferencija. Grej je ušao u ovaj projekat sa ciljem da posreduje među zainteresovanim silama i pokuša iznaći rješenje koje bi bilo prihvatljivo za sve. Konferencija, koja je obezbedila predah i pronašla izlaz iz jedne vrlo opasne situacije po evropski mir, mnogo toga duguje ličnosti predsjedavajućeg.

Najkompleksnije i najopasnije pitanje bilo je određivanje sjeverne granice Albanije. Iznalaženje kompromisa je bila neophodnost, i u tome su uspjeli, istina ponekad vrlo teško. Za Greja je bilo potpuno neprihvatljivo da Brita-

⁴² BD, X, I, No 119.

⁴³ Za tekst ugovora videti: *Balkanski ugovorni odnosi*, tom I, str. 416–417.

⁴⁴ Lichnowsky, *n. d.*, str. 266.

nija uđe u rat oko nečeg tako nebitnog po njene interese kao što su albanska sela. Britanska javnost je djelila takvo ubjeđenje. U uticajnim britanskim krugovima se raspravljalo: „Kako će ljudi u Engleskoj ili u prekomorskim Dominionima shvatiti da mi imamo ikakvog interesa u sudbini ovog ili onog albanskog sela, za čije postojanje do jučer uopšte nisu ni znali? Mi se možemo boriti samo za jasno naznačene britanske imperijalne interese.”⁴⁵ Ipak, Forin ofisu je bila jasna granica između nebitnih albanskih sela i britanskih imperijalnih interesa. Ako bi oko prvih došlo do velikog rata, onda bi bili ugroženi i ovi drugi.

Zanimljivo je da je Grej nastupao sa pozicije održanja *Koncerta sila*, a ne sila Antante. Podjelu sila na dva bloka nastojao je što više ublažiti. Tokom trajanja pregovora uglavnom nije podržavao predloge i zahtjeve svojih saveznika i po riječima kneza Lihnovskog granice Albanije su samo zahvaljujući Greju riješene u skladu sa željama centralnih sila. Ovakav nastup je posebno iritirao francuskog ambasadora Kambona, koji je smatrao da bi se novo uzmicanje Rusije moglo vrlo nepovoljno odraziti i na Antantu. Sam Grej je naveo da bi Kambon „volio malo manje neutralnosti, a malo više strančarenja u mojem stavu”.⁴⁶ Tokom ovih pregovora ostvarena je saradnja sa Njemačkom, koja je trebalo da vrši pritisak na Beč, a Britanija na Petrograd u cilju postizanja sporazuma. Ni jedna ni druga zemlja nisu imale vitalne interese na Balkanu i prvenstveno su željele mir. To je vodilo daljem približavanju oličenom u sporazumu oko podjele portugalskih kolonija i sporazumu oko bagdadske željeznice. Doduše mora se naglasiti da je Grej u više navrata jasno naznačio knezu Lihnovskom da će Britanija braniti nezavisnost Francuske. Postavlja se pitanje koliko je ovo približavanje Britanije i Njemačke uzrokovalo strahovanja u Petrogradu i nade u Berlinu tog kobnog augusta 1914. godine.

Ako bi se ovdje morala iznijeti ocjena konferencije, onda se može reći da je ona sa britanskog stanovišta uspjela, jer je zapaljiva atmosfera polako splasnula i otklonjena je neposredna pretnja izbijanja velikog rata. Međutim, britanska politika u ovoj krizi je doživjela neuspjeh, jer jedinstvo sila nije očuvano i *Koncert* je bio razbijen samostalnim akcijama Austrougarske i Italije. Novu balkansku krizu sile će dočekati podjeljene u dva tabora bez onakvog „sigurnosnog ventila” kakav je tokom krize 1912. godine predstavljala konferencija ambasadora. I pored tako grčevitog protivljenja, Britanija je ipak morala ući u rat koji je svoj povod imao na Balkanu.

Konačno, konferencija ambasadora je rezultirala formiranjem nove države na Balkanu. Međutim, daleko od toga da je albansko pitanje tim bilo zatvoreno. Ono će se opet pojavljivati pred silama. Proročki su djelovale riječi amba-

⁴⁵ H. W. Steed, *Trough thirty years 1892–1922*, vol. I, London, 1924, str. 364.

⁴⁶ Grey of Fallodon, *n. d.*, vol. I, str. 274.

sadora Kambona na konferenciji koda je tvrdio da Albanija ne može sama opstati. Albansko društvo se tek trebalo izgraditi i to je ostalo za vremena koja dolaze.

Britanski pogled na krizu iz 1912. godine i pregovore vođene na konferenciji ambasadora, najbolje odslikava sam ser Edvrad Grej napisavši u memoarima: "Detalji s kojima smo se bavili bili su beznačajni – samo iskrice; ali mi smo sjedili na buretu baruta".⁴⁷

Summary

British Policy and Creation of Albania 1912–1914

With the outbreak of the Balkan wars in 1912, a massive European crisis had emerged. One of the most crucial problems was the question regarding the formation of borders and, in general, the creation of Albanian state. Although British politics didn't have a direct interest in this question its involvement was determined by increasing hostility between Russia and Austro-Hungary on the Balkans, which threatened to lead Europe into a conflict of unforeseeable scale. Maintaining the unity of the powers and finding a solution to prevent thus clash were set as Britain's primary goal. Towards this end, British Secretary of Foreign Affairs, Sir Edward Gray, with German support, organized the Conference of Ambassadors in London. This body was designed to quickly and efficiently find the solution to this problem. The Conference commenced on the 17th of December, 1912, in London. The negotiations were difficult and often come to a dead end. This issue of setting the Northern and Southern borders along with the organization of Albanian state institutions challenged British diplomacy and pushed Europe to the brink of war. The crisis brought about a significant bonding of Germany and Britain with the borders of Albania set according to the interest of the Central powers. Although the conference managed to postpone the outbreak of the war between the powers, British politics failed insofar as the unity of the powers wasn't preserved. Deeply divided, they would come to face a new Balkan crisis. Although strongly opposed to it, Britain became involved in a war whose trigger came from the Balkans. At the conference, an Albanian state was formed, but this did not resolve the „Albanian question” that would appear before the world's powers time and time again.

⁴⁷ Grey of Fallodon, *n. d.*, vol. I, str. 268.